

HALK MÜZİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

M. Orhan ŞENER
Elektrik Mühendisi

“Müzik” son zamanlarda kısaca şöyle tanımlanabilmektedir; “Temel öğelerini ses ve sessizliğin oluşturduğu ana sanat dallarından birisidir.” Evet ilk bakışta çok yoğun bir tanım gibi görünüyor, aslında tam da öyle! Şimdiye kadar müziği hep ses ile anlatmaya çalıştılar bize, bunu sessizliğin önemini bilen ve hatta eserlerinde kullanan ve ya derslerde anlatan müzikolog ve besteciler olmak üzere tüm sanat uzmanları yapageldi. Ama herhangi bir müzik yazısına baktığımızda sessizlik görebiliriz. Bu tanım içinde akademik müzik ve müzik tarihi, müziğin evrim sürecini hissedebiliriz.

Şimdi “müzik” (biz de bazen musiki de denir) sözcüğünün kökenine baktığımızda Yunan mitolojisinde Zeus’un kızları sayılan dokuz ilham perisine verilen (Mousa-Müz) addır. Helenistik dönemde Yunan kültürünün Ortadoğu ve Mısır’a da yayılıp İskenderiye merkezli Doğu Helen Uygarlığının oluşumundan sonra o coğrafyanın dillerine Arapça, İbranice, Aramca dil gruplarına musiki diye yerleşip yüzyıllar sonra Anadolu coğrafyasına veya saray çevresine aktarıldığı düşünülebilir. Tanzimat tan sonra cumhuriyet döneminde ve bugün “müzik” terimi yerleşmiş bir kavram olarak dilimizde kendini gösterir.

Halk sözcüğünün Türkçe sözlükte tam 6 karşılığı var. Bizim bu tanımlar arasında alabileceğimiz bir tanesi “bir ülkenin bütününde çeşitli soylardan gelmiş insanların bütünü” şeklindedir. Türkiye gibi ülkelerde bu belirtilen yapısalılık vardır. Dil, ırk, kültür gibi yapısal özellikleri koruma ve sayma adına bu tür bir yaklaşım seçtik. Bizlerin halk müziği diye dinlediğimiz, çalıp söylediğimiz müziğin temellerini yöreler, coğrafi koşullar, demokratik hareketler, kültürel açılardan tarih içinde geçirilen süreçler belirler.

“Halk müziği” kavramının en genel kabul gören şekli şöyle yapılmış; “hiçbir yazılı kaynağa dayanmadan halkın kendi yaşam kültürü dertleri, acıları, sevinçleri vb. üzerinden kulaktan kulağa nesilden nesile ulaşmış ve üreticisi (bestecisi) bilinmeyen müzik türüdür.” Bu tanım üzerine hemen şu sorular akla gelebilir. Günümüzde aşıklık geleneği sürmekte ve bunların ürettiği türküler söylenmekte, bunun dışında halk ozanı olmayıp bir şekilde türkü üreten radyo sanatçıları da var, bu ürünler halk müziği sayılmıyor mu? Tanımda verilen koşulların burada bir veya ikisi sağlanıyor ancak nesilden nesile kulaktan kulağa kültürün biçimlenmesi gibi şıklar söz konusu değil. Yani halk müziği dendiğinde genel tanımın ruhunu algılamak ta gerekiyor.

Türkiye halkının halen yaşadığı coğrafyada 11. Yüzyıla kadar birçok değişik halk ve bunların oluşturduğu uygarlıklar ve devletler yaşadı. Halk müziği ve kültür evrensel kavramlar olduğu dikkate alınırsa bu halklarında folklorik yapıları vardı. Dans gibi, müzik gibi, düğün, cenaze, bayram, yortu gibi. Bu halklar savaşlar ve takip eden işgaller, sürgünler, göçler sonucunda birbirlerinin kültüründen etkilenip (ve ya etkileyip) yeni formlar oluşturdular.

Hitit, Lidya gibi eski devletleri bir an için unutup sadece Helen, Roma, Bizans dönemlerini olsun (ki bu en az 1500-1600 yıl gibi bir sürece karşılık gelir) bu süreçte bu coğrafya ve komşu ülkelerle barış dönemi içinde de bir çok etkileşmeler ticari, kültürel anlamda olageldi. Bu o kadar uzun bir süreçtir ki şu gün bile dikkatli baktığımızda ve ya bir etnografya müzesini gezdiğimizde hala kullandığımız eşya ve aletleri, giydiğimiz bazı kıyafetleri, taktığımız takıları görürüz, dışarı çıkıp eski binaya (betonarme/apartman değil) baktığımızda birçok kültürün izlerini yakalamak mümkündür.

Türklerin (ağırlıklı olarak Türkmen boyları) Anadolu coğrafyasına girmelerinin Malazgirt savaşından 30-40 yıl öncesine tekabül ettiği var sayılır. Anılan savaşla birlikte Selçuklular için Anadolu kapıları ardına kadar açılır. 2-3 asır içinde bazı kıyı bölgeleri ve Trakya hariç Türkler artık her yerdedir. Yerleşik halk ise genellikle göç etmez, özellikle bazı ticaret ve üretim merkezlerinde varlığını sürdürür. Bunlar Rum ve Ermeni halklarıdır. Doğu ve güneydoğu Anadolu da Kürtler mevcudiyetlerini korurlar. Böyle olunca süreç içinde sadece dini bakımdan kapalı olan hristiyanlarla diğer konularda Türkler arasında ticari, mimari, endüstriyel (fazla olmasa da) etkileşim durmaksızın sürer. Selçuklu beylikleri ve ilk Osmanlı dönemlerinde bu durum geçerlidir. Bu arada büyük Selçuklu sonrası İran da Safevi devleti kurulmuştur. Yönetiminde İranlılaşmış Türkler vardır ve iki coğrafya arasında tarihsel bağ kopmuş değildir. Bu Klasik Türk Müziği diye adlandırdığımız türün temel taşlarında İran ve Bağdat ve Güney Azerbaycan etkisinin görülmesinin nedenidir.

Osmanlı Devletinin sınırları 14.yy ortalarından itibaren genişlemeye başlamış ve 16.yy sonlarına kadar sürmüştür. Bu dönemde varlığını gözlemlediğimiz halk müziği adına genellikle Balkan topraklarında bölgenin yerli halkları ile oralara giden Müslüman, asker, yönetici, memur gibi görevliler ve siyasi nedenlerle oralara yerleşen Alevilerin etkileşimi sonucu oluşan ve "Rumeli türkülleri ve oyun havaları" diye bilinen müziktir. Ortadoğu Arap coğrafyasında (Hicaz bölgeleri ve Mısır dahil) askeri, ticari ilişkiler olmakla birlikte müzik konusunda sadece dini ilahi veya şıgl türünden bazı ürünlere rastlanabilir veya diğer türler varsa da kayıt altına alınamadığından yitip gitmiş olabilir.

Anadolu da ise 16-17.yy Celali isyanları gibi ekonomik kökenli başkaldırıları ve buna mukabil Kuyucu Murat Paşa kıyımları gibi halk üzerinde derin etkiler bırakacak gelişmeler dışında 19.yy sonlarına kadar fazla bir gelişme olmamış, seferler, savaşlar, fetihler veya yenilgiler olsa da ülke işgal edilmediğinden yerleşiklik artık yerelliğe dönüşmüş, kültür ve folklorik öğeler de bu kalıba girmiştir. Artık günümüzde Doğu Anadolu türküsü değil, Ağrı, Erzincan ve ya Kemah türküsü diye ayrımlara gidilebilmektedir. Benzeri olarak şile bezi, Urfa kebabı, Silifke yoğurdu gibi farklılaşmalar söylenebilir.

Halk müziğinden tarihsel anlamda net söz edebilmek için elimizde çeşitli dönemlere ait örnekler bulunması gerekir. Ne yazık ki böyle bir şansımız yok. Bu coğrafyada nüfus olarak ağırlığı oluşturan Türklerin atalarına ait ilk müzik örnekleri tek tük tür. Bunlarda Doğu Türkistan, Moğalistan, Altay bölgesi gibi bölgelerde yapılan arkeolojik ve etnografik araştırmalarda ortaya çıkabiliyor. Anadolu da bunun örneği Malatya veya Kastamonu gibi yörelerde derlenen bir iki türküde "daldalan daldalan" ve "kaleden kaleye şahin uçurdum" görülebiliyor.

Müzikologların tümünün üzerinde anlaştığı dünyanın en eski müzik sistemi "pentatonik (beş sesli) müzik" olup bölgelerine göre bir öne ek almaktadır. Türk beş sesli müziğine "altaik pentatonik" deniyor, verdiğimiz örneklerde bu görülebiliyor. Benzer olarak komşu Yunanistan da ki müzikologlar gerçek yunan halk müziğinin izlerini ancak Mora yarımadasındaki dağlarda çobanların söylediği "hava" larda aranması gerektiğini söylüyorlar. Yani insanlar arasındaki ilişkiler, coğrafi yer değiştirmeler, savaşlar, çağımızdaki kültür emperyalizmi, medya yönlendirmeler gibi etkenler halkların kültür kökenlerini bilmemesine veya unutmalarına neden oluyor.

GELECEK SAYIDA DEVAM EDECEK

